

Nr 29

Lagutskottets betänkande i anledning av motion angående arvsrätten för barn utom äktenskapet.

I motionen 1973:410 av herrar Ernulf (fp) och Andersson i Örebro (fp) yrkas att riksdagen anhåller om förslag till sådana ändringar av övergångsbestämmelserna till lagen den 5 december 1969 (nr 621) om ändring i ärvdabalken att

1. barn utom äktenskap alltid kan bevara sin arvsrätt genom att inom två månader från dödsfallet anmäla sin släktskap med den avlidne hos annan dödsbodeläggare, hos boutredningsman eller hos den som sitter i dödsboet; och

2. de nu behandlade särskilda förutsättningarna för arvsrätt för vissa barn utom äktenskap efter barnets far och dennes släktingar blir tillämpliga också beträffande arvsrätten efter dessa barn för fadern och dennes släktingar.

Utskottet har inhämtat utlåtanden över motionen från Svea hovrätt och kammarkollegiet. På utskottets begäran har yttranden vidare avgivits av Sveriges advokatsamfund, Stockholms läns landstings rättshjälpsnämnd samt barnavårdsnämnderna i Malmö och Stockholm.

Nuvarande ordning

Sedan gammalt har de utomäktenskapliga barnen i fråga om arv intagit en ofördelaktig ställning. 1734 års lag tillerkände dem endast arvsrätt "efter egna barn och bröstarvingar", och således inte ens efter föräldrarna. Sedan år 1905 åtnjuter de dock samma arvsrätt som äktenskapliga barn efter moder och modernefränder. Fram till år 1970 hade de emellertid inte någon arvsrätt efter fadernefränderna. De var även uteslutna från arv efter sin fader såvida de inte var att anse som trolovningsbarn eller fadern i särskilt lagstadgad ordning avgivit arvsförklaring.

Genom *lagen (1969:621) om ändring i ärvdabalken* upphävdes särbestämmelserna om utomäktenskapliga barns arvsrätt och fr. o. m. den 1 januari 1970 är barn utom äktenskapet i princip jämställda i arvshänseende med barn i äktenskapet. Är barn utom äktenskapet fött före sistnämnda dag (och skulle inte arvsrätt mellan barnet och fadern ha förelegat enligt äldre lag) gäller emellertid en specialregel om arvsrättspreskription. Enligt punkten 3 i övergångsbestämmelserna till lagen ärver barnet och dess bröstarvingar i angivna fall fadern och dennes släktingar endast under förutsättning att "annan dödsbodeläggare, boutredningsman eller den som sitter i boet senast *vid bouppteckningen* fått kännedom om arvingen eller anteckning om barnet före arvfallet gjorts i personakt för

arvlåtaren eller annan från vilken arvingen härleder sin arvsrätt". Det är då att märka att dödsboet har möjlighet att föranstalta om bouppteckning omgående efter dödsfallet. Bouppteckningen kan i andra fall komma att dra ut på tiden. Från den presumptive arvtagarens synpunkt innebär detta, att han inte säkert kan beräkna när preskription inträder.

Någon motsvarande specialregel om preskription finns ej vid s. k. bakarv, dvs. för den arvsrätt som tillkommer utomäktenskapligt barns fader eller dennes avkomlingar av äktenskaplig börd. Dör barnet först ärver fadern utan att punkt 3 i övergångsbestämmelserna gäller. I detta fall blir i stället tillämpliga de allmänna preskriptionsreglerna i 16 kap. ärvdabalken, fem år efter arvskungörelse eller tio år efter arvfallet.

Beträffande *registreringen av utomäktenskapliga barn* antecknar utskottet följande. Före den 1 januari 1918 infördes inte någon anteckning om barn utom äktenskap vid faderns namn i församlingsboken. Därefter gällde att barnet skulle antecknas vid faderns namn i församlingsboken, men anteckningen togs i allmänhet inte in i faderns flyttningsbetyg och kom sålunda inte att följa med vid flyttning till annan församling. Den 1 januari 1947 infördes en ny kyrkobok, församlingsliggare, i lösblads-system med en personakt för varje kyrkobokförd person. Vid flyttning sänds personakten till den nya kyrkobokföringsorten. Mellan åren 1947 och 1967 antecknades i personakt för man inte andra barn till honom än eventuella trolovningsbarn och barn med arvsrättsförklaring. Först fr. o. m. den 1 januari 1968 antecknas, dock inte retroaktivt, alla barn på personakt.

Enligt 9 § kungörelsen (1950:146) om barnavårdsmans verksamhet och tillsyn därå i dess från och med den 1 januari 1970 gällande lydelse åligger det barnavårdsman att, när faderskapet till barn utom äktenskapet fastställts, genast anmäla detta hos pastorsämbetet i den församling där barnet kyrkobokförts. Från pastorsämbetet sker sedan avisering om förhållandet till faderns församling. I en övergångsbestämmelse till 1969 års ändringar i kungörelsen föreskrivs att barnavårdsmannen skall skyndsamt sörja för att anteckning om barnet görs i faderns personakt, om faderskapet till barnet fastställs enligt äldre lag utan att anteckning om barnet gjorts i personakten.

I propositionen 1973:100 har föreslagits att barnavårdsmannens uppgifter att medverka vid utredning om utomäktenskapliga barns börd skall övertas av barnavårdsnämnden. Utskottet har i sitt av riksdagen godkända betänkande 1973:25 tillstyrkt förslaget. Lagändringen träder i kraft den 1 januari 1974.

För den händelse anteckning i faderns personakt inte skett genom barnavårdsmans försorg har barn utom äktenskap rätt att efter anmälan få faderns personakt kompletterad med anteckning om barnet. Enligt centrala folkbokförings- och uppbördsnämndens anvisningar görs sådan anteckning om sökanden genom företeende av utdrag ur födelse- och dopbok, faderskapsdom eller faderskaps erkännande styrker att faderskap fastställts.

Motionen

Motionärerna framhåller att det vid lagens tillämpning har uppmärksamhets fall, där bouppteckning förrättats mycket snart efter dödsfallet, sannolikt därför att man befarat att den avlidne efterlämnat något utomäktenskapligt barn. När ett sådant barn därefter anmält sin existens och gjort anspråk på arv, har detta varit för sent. Barnet har alltså gått miste om arvsrätten.

Ett sådant resultat av övergångsbestämmelserna kan enligt motionärernas mening inte ha varit avsett. Även om det väl knappast kan bli fråga om något stort antal fall där ett barn utom äktenskap på detta sätt går miste om arvsrätt, förefaller det inträffade motionärerna stötande. Detta gäller vare sig det är fråga om mindre eller något större arvslotter eller, som vid åtminstone något tillfälle varit fallet, mycket stora belopp. Motionärerna anser därför att barnet bör garanteras en viss skälig tid för att framställa sitt arvsanspråk. Förslagsvis kan denna tid bestämmas till två månader från dödsfallet.

I samband med den nu föreslagna ändringen är det enligt motionärernas mening lämpligt att göra den ovan föreslagna arvsrättspreskriptionen tillämplig även när ett barn som fötts utom äktenskap avlider och fråga uppkommer om arvsrätt efter barnet för dess far eller dennes släktingar. Motionärerna framhåller att vid lagstiftningens tillämpning framträtt behov av en sådan preskriptionsregel för att undvika att frågan om rätten till arvet efter barnet hålls svävande i avbidan på att den allmänna arvsrättspreskriptionen skall inträda.

Ur förarbetena till lagstiftningen om utomäktenskapliga barns arvsrätt

I förslag till "Ärvidabalk" (SOU 1954:6) upptog *ärvidabalkssakkunniga* regler som innebar införandet av lika arvsrätt för barn i och utom äktenskapet. Förslaget innehöll dock den begränsningen att barnet skulle vara fött efter ikraftträdandet. Som skäl härför åberopades risken för felaktigt fastställda faderskap med dåvarande regler på området.

En av de sakkunniga, justitierådet Gösta Walin, avgav ett särskilt yttrande, vari han påpekade att det för allmänheten och de berörda barnen inte skulle bli lätt att godta att barnets födelsedatum skulle vara utslagsgivande i fråga om arvsrätt efter fader och fädernefränder. Walin föreslog därför bl. a. följande regler för dem som var födda före nya lagens ikraftträdande. Om faderskapet fastställts enligt äldre lag och om arvsanspråket bestreds skulle det utomäktenskapliga barnet få en rätt begränsad till laglotten, men endast under förutsättning att faderskapet ansågs vara ungefär lika säkert som om det fastställts enligt den nya ordningen. Arvsanspråket måste dock ha framställts inom ett år från dödsfallet. I händelse av tvist fick frågan prövas av domstol.

I remiss till lagrådet år 1955 anslöt sig departementschefen till de sakkunnigas förslag. Dessa utsattes emellertid för kraftig kritik från lagrådets sida. Bl. a. ansåg lagrådet att arvsrättsreformen borde anstå tills

åtgärder vidtagits för att ge efterlevande maka ett väsentligt bättre ekonomiskt skydd än departementsförslaget innebar. När lagrådets yttrande anmälades i statsrådet år 1958 anslöt sig departementschefen till lagrådets uppfattning att frågan om förbättrat skydd för efterlevande make borde lösas innan arvsrättsreformen genomfördes.

År 1964 avgav *familjerättskommittén* betänkandet "Äktenskapsrätt" (SOU 1964:34) med förslag bl. a. till lösning av frågan om efterlevande makes ekonomiska skydd. I betänkandet föreslogs också införandet av lika arvsrätt för barn födda inom och utom äktenskapet. Förslaget innehöll dock, såvitt avsåg barn utom äktenskapet födda före den nya lagstiftningens ikraftträdande, samma begränsning som föreslagits av ärvdabalkssakkunniga och i 1955 års lagrådsremiss.

I *proposition 1969:124* föreslogs införandet av – förutom nya regler om fastställande av faderskap och om efterlevande makes ekonomiska skydd – de nu gällande reglerna om utomäktenskapliga barns arvsrätt. I fråga om arvsrätten för barn födda före ikraftträdandet den 1 januari 1970 anförde *departementschefen* (s. 91) bl. a. följande.

Jag vill erinra om att den av mig förordade arvsrättsreformen grundas på den principiella uppfattningen att en viss grupp människor inte till följd av sin börd skall vara sämre lottade än andra. Ett accepterande av ståndpunkten att de nya arvsreglerna skall tillämpas bara under förutsättning att barnet fötts efter ikraftträdandet skulle medföra att reformen i själva verket slog igenom fullt ut först efter ett femtiotal år eller mera, dvs. inte förrän en bra bit in på 2000-talet. Därmed skulle man också konservera vad som numera allmänt erkänns vara en social orättvisa. Från principiell synpunkt kan det enligt min mening inte råda någon tvekan om att arvsrättsreformen i största möjliga utsträckning bör genomföras utan särskilt inskränkande övergångsbestämmelser.

Invändningen om risken för felaktigt fastställda faderskap med hittillsvarande regler på området kan givetvis inte fränkännas betydelse i sammanhanget. I det stora flertalet fall torde det emellertid inte råda någon tvekan om att faderskapen är riktigt fastställda. Att nu införa möjlighet till omprövning av redan fastställda faderskap är praktiskt omöjligt. Vid beredningen av ärendet inom justitiedepartementet har övervägts att ta hänsyn till de osäkra faderskapen på det sättet att fadern skulle få rätt att genom testamente ta ställning till om barnet skall ha arvsrätt eller inte. En sådan lösning lider emellertid av den allvarliga svagheten att fadern skulle kunna beröva barnet arvsrätt också i de fall då faderskapet är riktigt fastställt. Man skulle med andra ord få en grupp av barn som – till skillnad från andra barn – inte har skydd för sin laglott. Inte heller en sådan brist på jämlikhet är jag för min del beredd att godta.

Valet står då mellan att offra intresset av arvsrätt för det stora flertalet utomäktenskapliga barn med riktigt fastställda faderskap eller att acceptera risken av att arvet ibland kan komma att kanaliseras till ett barn som i själva verket inte är släkt med sin rättsligt utpekade fader. Jag föredrar den senare lösningen.

Departementschefen konstaterade vidare att det med hänsyn till den tidigare bristfälliga registreringen av utomäktenskapliga barn kunde vara svårt och – i fråga om förhållanden från tiden före 1918 – rent av omöjligt att utreda om en avliden man hade barn utom äktenskapet.

Oavsett innehållet i den dödes personakt borde arvsrätt därför alltid föreligga, om någon av de övriga dödsbodelägarna senast vid bouppteckningen efter den döde fått kännedom om barnets existens. Detsamma borde gälla om boutredningsman eller den som sitter i boet hade sådan vetskap. Utomäktenskapligt barn skulle alltså själv kunna bevara sin arvsrätt efter fadern inte bara genom komplettering av faderns personakt före arvfallet utan också genom att senast vid bouppteckningen ge sig till känna för dödsbodelägare, boutredningsman eller den som satt i boet. Vad departementschefen sålunda anförde borde enligt hans mening i princip ha motsvarande tillämpning för barnets arvsrätt efter avlägsnare släktingar på fädernet liksom också för barnets avkomlingars rätt till arv på fädernesidan.

Några skäl till varför motsvarande regler om arvsrättspreskription inte införts när det gäller s. k. bakarv anfördes inte i propositionen.

Lagrådet delade departementschefens uppfattning, att reformen inte borde begränsas till barn som föds efter den nya lagstiftningens ikraftträdande. Det skulle annars dröja mycket länge innan reformen skulle få någon egentlig betydelse. De nya reglerna borde därför, såsom föreslagits, gälla även tidigare födda barn, och inskränkningar härvidlag borde enligt lagrådet endast föreskrivas i den mån det var påkallat för att erhålla en smidig och praktisk tillämpning. Lagrådet ansåg att de svårigheter som mött vid utformningen av övergångsbestämmelserna hade kunnat bemästras.

Vid riksdagsbehandlingen kritiserades övergångsbestämmelserna i två olika motionspar. I motionerna I:1075 och II:1242 föreslogs att reformen skulle begränsas till barn födda efter den nya lagstiftningens ikraftträdande. Enligt motionerna I:1074 och II:1243 borde den föreslagna lagstiftningens retroaktiva verkan begränsas och motionärerna föreslog att den utvidgade arvsrätten skulle gälla endast under förutsättning att faderskapet fastställts efter utgången av år 1949, då nya bestämmelser hade införts i föräldrabalken.

Första lagutskottet anförde i sitt av riksdagen godkända utlåtande (1 LU 1969:52) följande.

Den i bägge motionsparen framställda invändningen om risken för att äldre faderskapsavgöranden kan vara oriktiga kan som departementschefen framhåller inte fränkännas betydelse. Att det på grund av tidigare brister i registreringen av utomäktenskapliga barn många gånger också kan vara svårt att utreda om en avliden man har barn utom äktenskap kan ej heller bestridas. En begränsning av reformen till barn som föds efter den nya lagstiftningens ikraftträdande innebär emellertid, som departementschefen framhåller, att det skulle dröja mycket länge innan reformen skulle få någon egentlig betydelse. Ett sådant dröjsmål med verkningarna av en lagstiftning, för vilken starka principiella rättvisekrav talar, kan enligt utskottets mening icke accepteras. Det bör också framhållas att de ifrågavarande begränsningarna strider mot den allmänna princip som brukar tillämpas vid meddelande av ändrade bestämmelser inom arvsrätten, nämligen att tidpunkten för arvlåtarens död skall vara avgörande för frågan om tillämpligheten av gammal eller ny lag. Beträffande

motionärernas förslag kan också påpekas att de i vissa fall skulle ha den föga tilltalande konsekvensen att olika arvsregler kom att gälla inom en och samma syskonkrets, nämligen då föräldrar, exempelvis sammanboende utan önskan att ingå äktenskap, har gemensamma utomäktenskapliga barn födda både före och efter lagens ikraftträdande. Över huvud taget skulle vid ett genomförande av motionsförslagen barn födda utom äktenskap före nya lagens ikraftträdande känna det som en ännu större orättvisa om de — när senare utom äktenskap födda barn fått arvsrätt — likväl skulle vara uteslutna därifrån. Beträffande förslaget i motionerna I:1074 och II:1243 kan även framhållas att den tidpunkt som föreslagits som gräns för retroaktiviteten knappast bärs upp av några starkare sakskaäl, eftersom man enligt motiven till den då genomförda jämkningen av faderskapspresumtionen inte avsåg att åstadkomma någon stor förändring.

Övergångsbestämmelsernas utformning berördes inte närmare av utskottet.

Remissvaren

Samtliga remissinstanser tillstyrker att de av motionärerna påtalade frågorna utreds. *Kammarkollegiet*, *Stockholms läns landstings rättshjälpsnämnd* och *barnavårdsnämnden i Stockholm* anser att preskriptionstiden dock bör sättas längre än av motionärerna föreslagna två månader. *Barnavårdsnämnden i Stockholm* föreslår därjämte åtgärder för att få tillstånd att anteckningar om faderskapet införs i faderns personakt i större utsträckning än som nu är fallet.

Svea hovrätt kan i stort instämma i vad motionärerna anför till stöd för p. 1 i motionens hemställan. Det torde enligt hovrätten lagtekniskt ej medföra några särskilda komplikationer att stadga viss tidsfrist för sådan anmälan som bevarar barnets eller dess bröstarvingars arvsrätt. Huruvida tidsfristen bör vara två månader eller längre eller kortare tid finner hovrätten emellertid behöva närmare övervägas. Det kan exempelvis hävdas att fristen lämpligen bör vara densamma som legalfristen för förrättande av bouppteckning, dvs. tre månader efter dödsfallet. En sådan anmälan bör dock alltid anses gjord i tid om den göres senast vid bouppteckningen.

Hovrätten anför vidare att enahanda förutsättningar synes visserligen av principiella skäl böra gälla för faderns och hans släktingars utövande av arvsrätt efter barnet. Bakarvsfallen är emellertid relativt få, och skillnaden i regel är därför i flertalet fall utan praktisk betydelse. Från lagteknisk synpunkt torde det ej medföra svårigheter att samma förutsättningar gäller för båda fallen; den praktiska vinningen skulle endast bli den att frågan om utfärdande av arvskungörelse enligt 16 kap. 2 § ÅB ej behövde övervägas. Det är därför enligt hovrättens mening tveksamt om det föreligger tillräckliga skäl för ändring av övergångsbestämmelserna i detta avseende. Likställighetskravet anser hovrätten dock motivera att frågan övervägs. Hovrätten tillstyrker därför att de i motionen aktualiserade frågorna utreds.

Kammarkollegiet har till sitt yttrande fogat kammaradvokatfiskalsämbetets yttrande över familjerättskommitténs betänkande (SOU

1969:60) Internationell äktenskaps- och arvsrätt samt ett remissyttrande till chefen för finansdepartementet angående besvär över ämbetets beslut angående viss persons framställning om kvarlåtenskapen efter avliden. I sistnämnda remissyttrande hemställer ämbetet om ändring av övergångsbestämmelserna i enlighet med motionärens förslag. Kollegiet anför i sitt yttrande till utskottet att den av motionärerna under p. 1 föreslagna ändringen gäller en bestämmelse, som inte, såvitt kollegiet kan erinra sig, under den korta tid av två år och fyra månader nämnda lag varit i kraft, kommit att beröra vare sig dåvarande kammaradvokatfiskalsämbetet eller kollegiet såsom allmänna arvsfondens ställföreträdare. Det är dock mycket troligt, att kollegiet kan komma att få att göra med fall, där först efter en bouppteckning, vid vilken arvsfonden upptagits såsom arvinge, en tidigare helt okänd arvinge av utomäktenskaplig börd ger sig till känna. Att det ännu ej lär ha förekommit något dylikt fall torde enligt kollegiet bero på att det, när arvsfonden är arvinge, i regel dröjer längre med bouppteckningen än normalt, eftersom det brukar ta tid, innan man anser det tillfredsställande utrett, att det saknas arvsberättigade anförvanter.

Däremot har kollegiet sig bekant, att det hänt, att bouppteckningen efter en arvlåtare med en kvarlåtenskap på ca 2 miljoner kronor hållits inom åtta dagar efter dödsfallet och att därefter en utomäktenskaplig dotter givit sig till känna inom tre veckor från dödsfallet men likväl efter bouppteckningen. Det anförda exemplet talar starkt för en bestämmelse om en viss tid, inom vilken ett utomäktenskapligt barn eller dess avkomlingar alltid skall kunna göra sin rätt gällande, oavsett inom vilken tid bouppteckningen hålles. Denna tid bör enligt kollegiets mening vara samma som den tid, inom vilken bouppteckning skall förrättas, eller tre månader efter dödsfallet, och ej den av motionärerna föreslagna tiden av två månader. Dessutom bör ett utomäktenskapligt barn alltid kunna med laga verkan göra sin rätt gällande vid bouppteckningsförrättning, som hålles efter nämnda tid men före den i 16 kap. 4 § AB stadgade preskriptionstiden av tio år. Det bör således enligt kollegiets uppfattning stadgas, att barn utom äktenskap eller dess avkomlingar alltid bevarar sin arvsrätt, om det ger sig till känna inom tre månader från dödsfallet eller om bouppteckningen hålles efter denna tid senast vid bouppteckningsförrättningen.

Den av motionärerna under p. 2 föreslagna ändringen kommer enligt kollegiets erfarenhet att få mycket stor praktisk betydelse särskilt vad beträffar arvlåtare, som är eller vars fader eller moder var "barn av okänd fader". När det gäller arvlåtare som var barn av "okänd far" och efterlämnat arvsberättigade anförvanter på modernet, torde enligt kollegiet de fall vara sällsynta, där man vid bouppteckningsförrättningen uppmärksammar, att det med hänsyn till de nya arvsreglerna beträffande u.ä. barn bör förordnas god man för okända arvingar på fädernet och utfärdas arvskungörelse beträffande dessa. Även om det alltså endast torde vara i ett mindre antal fall, som man, sedan arvfallet kommit att behandlas av kollegiet såsom ett arvsfondsärende, uppmärksammar, att

man har att räkna med okända arvingar på fädernet, rör det sig dock om några tiotal fall per år.

Kollegiet – som erinrar om, att man ej endast har att räkna med en arvlåtares okände fader utan även med ”okänd” farfader eller morfader och deras barn, samt hänvisar till ämbetets remissyttrande till finansdepartementet och där anförda exempel – framhåller att stora praktiska fördelar står att vinna med den föreslagna reformen. Som det nu är måste kollegiet vänta tills den allmänna arvsrättspreskriptionen inträtt innan kollegiet kan ta ställning till frågan om arvsfondens avstående av arv. Kollegiet tillstyrker därför ett bifall till en lagändring i enlighet med motionens grundtankar.

Kollegiet påpekar avslutningsvis att det även förekommer barn av ”okänd moder”. Före 1918 hade modern nämligen rätt att förbli okänd. Antalet fall, där sådana ”barn av okänd moder” avlider utan bröstärvingar, är emellertid så ringa att kollegiet inte finner någon särskild lagstiftning rörande dessa påkallad.

Styrelsen för *Sveriges advokatsamfund* vitsordar behovet av en lagändring av det slag motionärerna föreslår och tillstyrker därför motionen. Med hänsyn till de betydelsefulla rättsverkningar för det utomäktenskapliga barnet som kommer att vara förknippade med den anmälan vilken barnet har att göra inom två månader från dödsfallet är det enligt styrelsen av synnerlig vikt att anmälan äger rum i sådan form att svårigheter att bevisa att anmälan verkligen skett undviks. Styrelsen ifrågasätter därför om inte som ett alternativ till de i motionen angivna sätten för anmälan borde upptas skriftlig anmälan till den domstol som har att inregistrera bouppteckningen efter den avlidne. Även efter ett genomförande av den föreslagna lagändringen kan det givetvis ofta förekomma att bouppteckning efter en avliden man inges för registrering relativt kort tid efter dödsfallet. Styrelsen förutsätter att de föreslagna nya bestämmelserna kompletteras med föreskrifter i ärvdabalkens 20 kap. om hur domstolen skall förfara om en dylik bouppteckning inges innan två månader hunnit förflyta efter dödsdagen.

Stockholms läns landstings rättshjälpsnämnd anser att nuvarande bestämmelser i ämnet inte är tillfredsställande. Det utomäktenskapliga barnet måste ha skälig tid att göra arvsanspråk gällande. Enligt nämndens mening vore det befogat med en något längre tid än två månader, förslagsvis sex månader. Motionen tillstyrks därför med den ändringen att anmälningstiden bestäms till sex månader efter dödsfallet.

Malmö barnavårdsnämnd har inte uppmärksammat något fall där utomäktenskapligt barn gått miste om arv på grund av för sent framställt arvsanspråk. För alla barn utom äktenskap, födda 1950 eller senare, som har barnavårdsman förordnad i Malmö eller där barnavårdsman varit förordnad i Malmö men entledigats, har nämnden ombesörjt omanmälningar av faderskapet till faderns senast kända kyrkobokföringsadress. Information om de nya arvsreglerna har även utgått till barnets föräldrar där så varit möjligt. Dessutom har i annonser i dagspressen information lämnats om hur personer födda före 1950 utom äktenskap bör förfara för

att få anteckning gjord i faderns personakt.

Nämnden finner det mycket angeläget att barn utom äktenskap i största möjliga utsträckning tillförsäkras samma rättigheter som barn födda i äktenskap. Enär, såsom motionärerna framhåller, risk föreligger för att barn födda utom äktenskap i vissa fall kan komma att gå miste om sin arvsrätt, biträder nämnden motionärernas förslag om sådana ändringar av förevarande övergångsbestämmelser att barnet garanteras en skälig frist för att göra sitt arvsanspråk gällande.

Stockholms barnavårdsnämnd påpekar att den i motionen först upptagna frågan framför allt har aktualitet, när det gäller barn födda före 1952 och vilka alltså vid lagens ikraftträdande fyllt 18 år. När det gäller barn, för vilka barnavårdsman fanns förordnad den 1 januari 1970, har denne nämligen ålagts att sörja för att anteckning om barnet görs i faderns personakt, såvida sådan anteckning inte tidigare gjorts. Socialstyrelsen har därjämte rekommenderat barnavårdsnämnderna motsvarande i fråga om barn under 18 år i fall, då barnavårdsman entledigats "i förtid". Det får enligt Stockholms barnavårdsnämnd förutsättas att barnavårdsmännen och barnavårdsnämnderna vidtagit erforderliga åtgärder i anledning av vad som sålunda föreskrivits respektive rekommenderats. Samhället har härigenom enligt nämndens förmenande skapat rimliga garantier för att barn, som vid lagens ikraftträdande var under 18 år, inte skall gå förlustiga arvsrätten. För äldre barn har detta inte skett, och främst för dem kan det bero på triviala tillfälligheter, t. ex. tidpunkten för bouppteckning, om barnet skall få arvsrätt eller inte. Att sådana fall inte är helt sällsynta i praktiken har bekräftats från barnavårdsmannahåll.

Från allmänna synpunkter framstår det för nämnden som otillfredsställande, att den likställighet, som eftersträvats genom 1969 års arvsrättsreform och som bygger på den principiella uppfattningen, att en viss grupp människor inte till följd av sin börd skall vara sämre lottade än andra i enskilda — okänt hur många — fall kan sättas åsido. Motionskravet på en ändrad ordning finner nämnden därför väl grundat. Nämnden anser att denna kan nås på olika sätt. En radikal lösning vore att avskaffa punkt 3 i övergångsbestämmelserna, vilket skulle innebära fullständig legal likställighet i arvshänseende. Väljer man emellertid, som motionärerna, att bibehålla nuvarande särskilda förutsättningar efter komplettering med en regel om viss tidsfrist, inom vilken arvsanspråk kan anmälas, är det enligt nämndens mening viktigt att denna inte blir alltför kort. Enligt vad som upplysts från barnavårdsmannaavdelningen skulle en 2-månadersfrist i vissa fall, som varit aktuella, inte ha varit tillfyllest. Barnavårdsnämnden framhåller att i likartat sammanhang en tidsfrist på ett år ansetts motiverad. I lag av den 17 mars 1905, varigenom barn utom äktenskap i fråga om rätt till arv efter moder och möderne jämställdes med "äkta" barn, stadgades sålunda att om arvingen var okänd hans talan skulle förloras om han ej anmälde sig inom natt och år från det arvet föll. Nämnden erinrar även om justitierådet Walins ovan redovisade särskilda yttrande till ärvdabalkssakkunnigas förslag.

Barnavårdsnämnden framhåller avslutningsvis att laglig reglering - antingen denna ges formen av ett borttagande av punkt 3 i övergångsbestämmelserna eller komplettering av dessa med en regel om tidsfrist - emellertid är otillräcklig för att säkra önskvärd faktisk likställighet. Det framstår därför för nämnden som en angelägen samhällsuppgift att vidta åtgärder för att få likställighetslagstiftningens syfte så långt möjligt praktiskt realiserat. En möjlig åtgärd, som med säkerhet skulle få största betydelse, vore att ålägga pastorsämbetena att granska den befintliga personaktsstocken och i fall, där anteckning saknas om fadern, utreda om faderskap fastställts samt, där faderskapet fastställts, ombesörja anteckningar härom i såväl barnets som faderns personakter. En annan åtgärd av stor vikt anser nämnden vara ökad information till allmänheten inte endast om betydelsen av att anteckning om faderskap görs på berörda personakter utan även om hur den enskilde bör förfara för att få sådan anteckning till stånd.

Utskottet

Inledning

I detta betänkande behandlas en motion som tar upp vissa frågor som berör utomäktenskapliga barns arvsrätt.

Genom lagen (1969:621) om ändring i ärvdabalken upphävdes särbestämmelserna om utomäktenskapliga barns arvsrätt, och fr. o. m. den 1 januari 1970 är barn utom äktenskapet i princip jämställda i arvshänseende med barn i äktenskapet. Är barn utom äktenskapet fött *före* sistnämnda dag (och skulle inte arvsrätt mellan barnet och fadern ha förelegat enligt äldre lag) gäller emellertid en specialregel om arvsrättspreskription. Enligt punkten 3 i övergångsbestämmelserna till lagen ärver barnet och dess bröstarvingar i angivna fall fadern och dennes släktingar endast under förutsättning att annan dödsbodeläggare, boutredningsman eller den som sitter i boet senast *vid bouppteckningen* fått kännedom om arvingen eller anteckning om barnet före arvfallet gjorts i personakt för arvlåtaren eller annan från vilken arvingen härleder sin arvsrätt. Någon motsvarande specialregel om preskription finns ej vid s. k. bakary, dvs. för den rätt till arv efter utomäktenskapligt barn som tillkommer barnets fader eller dennes avkomlingar av äktenskaplig börd. Dör barnet först ärver fadern således utan att punkt 3 i övergångsbestämmelserna gäller. I detta fall blir i stället tillämpliga de allmänna preskriptionsreglerna i 16 kap. ärvdabalken, fem år efter arvskungörelse eller tio år efter arvfallet.

I motionen anförts att det vid lagens tillämpning har uppmärksamrats fall, där bouppteckning förrättats endast några få dagar efter dödsfallet, sannolikt därför att dödsbodeläggarna befarat att den avlidne efterlämnade utomäktenskapligt barn. I några fall har detta lett till att sådant barn anmält sina arvsanspråk för sent och följaktligen gått miste om sin arvsrätt. Enligt motionärernas mening kan ett dylikt resultat av

övergångsbestämmelserna inte ha varit avsett. Motionärerna anser att barnen måste garanteras en viss skälig tid inom vilken de kan framställa arvsanspråk och motionärerna föreslår att denna tid bestäms till två månader från dödsfallet.

Det är enligt motionärernas mening vidare lämpligt att den föreslagna arvsrättspreskriptionen görs tillämplig även när ett barn som fötts utom äktenskap avlider och fråga uppkommer om arvsrätt efter barnet för dess far eller dennes släktingar. Motionärerna framhåller att vid lagstiftningens tillämpning framträtt behov av en sådan preskriptionsregel för att undvika att frågan om rätten till arv efter barnet hålls svävande i avbidan på att den allmänna arvsrättspreskriptionen skall inträda.

Med stöd av det anförda yrkar motionärerna att riksdagen skall hos Kungl. Maj:t begära förslag till ändring av ifrågavarande övergångsbestämmelser i enlighet med motionens förslag.

Preskription av utomäktenskapligt barns arvsrätt

Såsom framgår av förarbetena till ifrågavarande lagstiftning (s. 5 ovan) grundades 1969 års arvsrättsreform på den principiella uppfattningen att en viss grupp människor inte till följd av sin börd skall vara sämre lottade än andra. Av praktiska skäl kunde emellertid inte alla utomäktenskapliga barn tillerkännas samma arvsrätt som barn födda i äktenskapet. Med hänsyn till den tidigare bristfälliga registreringen av utomäktenskapliga barn är det nämligen svårt och — i fråga om förhållanden för tiden före 1918 — rent av omöjligt för dödsbodelägare att utreda om en avliden man har barn utom äktenskapet. För att frågan om arvsrätt efter avlidna män inte skulle hållas svävande ända tills den allmänna arvsrättspreskriptionen inträdde måste en särskild preskriptionsregel införas. Någon motivering till varför preskriptionstiden knöts till just bouppteckningen anfördes inte i propositionen. Denna fråga blev inte heller föremål för diskussion under riksdagsbehandlingen.

Att arvsrättspreskriptionen knutits till bouppteckningen har emellertid fört med sig vissa olägenheter. Dödsboet har nämligen möjlighet att föranstalta om bouppteckning omgående efter dödsfallet. Bouppteckningen kan i andra fall komma att dra ut betydligt på tiden. Från den utomäktenskapliga arvtagarens synpunkt innebär detta, att han inte säkert kan beräkna när arvsrättspreskription inträder, något som måste anses vara till betydande nackdel för arvtagaren. Visserligen har han möjlighet att säkerställa sin arvsrätt genom att före dödsfallet begära anteckning i den dödes personakt. Sådan anteckning har också genom barnavårdsmännens försorg i regel skett när det gäller barn som är födda utom äktenskapet år 1952 eller senare. När det gäller barn födda före detta år är det tveksamt i vilken utsträckning anteckning skett. Enligt utskottets mening kan man befara att det alltså finns ett stort antal utomäktenskapliga barn som inte är antecknade i faderns personakt.

Motionärernas påstående att det förekommit att utomäktenskapliga barn gått miste om sin arvsrätt till följd av att bouppteckning förrättats i

omedelbar anslutning till dödsfallet har vunnit stöd i vad remissinstanserna anfört. Samtliga remissinstanser har också tillstyrkt att de av motionärerna påtalade frågorna utreds. Utskottet vill för sin del understryka att det från principiell synpunkt inte kan råda något tvivel om att utomäktenskapliga barns arvsrätt bör inskränkas av övergångsbestämmelser i så ringa grad som möjligt. Utskottet delar därför uppfattningen att, när de nuvarande övergångsbestämmelserna fått en inte önskvärd tillämpning, dessa bör bli föremål för en översyn. Att såsom Stockholms barnavårdsnämnd föreslagit helt slopa inskränkande övergångsbestämmelser anser utskottet emellertid inte möjligt. Enligt utskottets mening bör i stället den presumtive arvtagaren beredas viss tid inom vilken han har att framställa sina arvsanspråk. Mycket talar för att denna tid bör vara tre månader, som är den tid inom vilken bouppteckning i regel måste förrättas. Annan preskriptionstid kan naturligtvis tänkas, och remissmyndigheterna har lämnat flera olika förslag. Enligt utskottets mening bör frågan närmare utredas.

På grund av det anförda tillstyrker utskottet att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär att punkten 3 i övergångsbestämmelserna till 1969 års lag om ändring i FB blir föremål för översyn. Hur översynen skall ske bör det ankomma på Kungl. Maj:t att föranstalta om.

Preskription av rätt till arv efter utomäktenskapligt barn

I 1969 års proposition lämnades ingen motivering till att den speciella preskriptionsregeln inte kom att gälla bakarv. Förhållandena vid bakarv skiljer sig emellertid från förhållandena vid utomäktenskapligt barns arv. Faderns dödsbodelägare kan mycket väl vara okunniga om att den döde efterlämnar barn utom äktenskapet, och de kan, såsom utskottet anför ovan, ha betydande svårigheter att utreda huruvida så har varit fallet. För barnets dödsbodelägare ställer det sig däremot annorlunda, eftersom barnet måste ha haft en fader. Uppgift om fadern finns sedan gammalt i folkbokföringen, förutsatt att faderskapet fastställts. Behovet av speciella regler för bakarvssituationerna synes därför ringa.

Den praktiska vinningen med införandet av den speciella preskriptionsregeln i förevarande fall skulle endast bli att utfärdandet av arvskungörelse inte behövde övervägas. I regel torde några sådana överväganden inte heller nu ske. Risker för att, när faderskapet inte fastställts, en dittills okänd fader skulle framträda och göra anspråk på arv måste nämligen bedömas som liten. Som framgår av kammarkollegiets remissvar (s. 7) har emellertid kollegiet i en del fall, när arvfallet kommit att behandlas av kollegiet som ett arvsfundsärende, ansett sig böra räkna med förekomsten av okänd fader och arvsberättigade avkomlingar till denne. Detta har föranlett att kollegiet funnit sig inte kunna ta ställning till arvsfondens eventuella avstående av arv förrän den allmänna arvspreskriptionen inträtt. Med hänsyn till den praxis som kammarkollegiet sålunda tillämpar och mot vilken någon invändning inte kan riktas i formellt hänseende, bör vid den av utskottet ovan tillstyrkta översynen

övervägas om den speciella arvspreskriptionen kan utsträckas att gälla även vid bakarvsfallen.

Frågor om anteckning i personakt

Stockholms barnavårdsnämnd har i sitt remissvar understrukt att de föreslagna lagändringarna är otillräckliga för att säkra en önskvärd faktisk likställighet mellan barn födda utom och inom äktenskapet. Även andra åtgärder måste därför vidtas. En möjlig åtgärd, som enligt barnavårdsnämnden med säkerhet skulle få största betydelse, vore att ålägga pastorsämbetena att granska den befintliga personaktsstocken och i fall, där anteckning saknas om fadern, utreda om faderskap fastställts samt, där det visar sig att så skett, ombesörja anteckningar härom i såväl barnets som faderns personakter. En annan åtgärd av stor vikt anser nämnden vara ökad information till allmänheten inte endast om betydelsen av att anteckning om faderskap görs på berörda personakter utan även om hur den enskilde bör förfara för att få sådan anteckning till stånd.

Utskottet anser barnavårdsnämndens förslag väl värda att beaktas. Detta bör lämpligen ske i samband med den förordade översynen av övergångsbestämmelserna.

På grund av det anförda hemställer utskottet

att riksdagen i anledning av motionen 1973:410 hos Kungl.

Maj:ts hemställer att övergångsbestämmelserna till lagen (1969:621) om ändring i föräldrabalken blir föremål för översyn i enlighet med vad utskottet anfört därom.

Stockholm den 13 november 1973

På lagutskottets vägnar

ERIK SVEDBERG

Närvarande: herrar Svedberg (s), Sundelin (s), fröken Anderson i Lerum (s), herrar Hammarberg (s), Sjöholm (fp) *, fru Lundblad (s), fru Jonäng (c), herrar Andersson i Södertälje (s), Winberg (m), Israelsson (vpk), Olsson i Sundsvall (c), fru Swartz (fp), fru Nilsson i Sunne (s) och herr Söderström (m).

*Ej närvarande vid betänkandets justering.

